

ՄԿՐՏՈՒԱԾ ՀՐԵԱՆ

Տիրբերիոյ Բաղադի կեդրոնական պողոտային վրայ, Գալիլիոյ լինէն փողոց մը վեր, կը գտնուէր հայազգի Դաւիթ Արքահամեանի կարածը, ծանօթ որպէս՝ Կարած Աւրամի:

Յիսունհինգ գարուններ բոլորած անձ մըն էր Դաւիթ, որուն առաջին անգամ հանդիպեցայ Երուսաղէմի վեցօրեայ պատերազմէն երկու ամիս ետք:

Ատանայի ջարդէն մագապուրծ փրկուած, ծնողքը՝ ապաստան գտած էին Պաղեստինի մէջ, ու հայկական ջերմիկ բոյն մը հաստատած Եաֆայի հայոց Ս. Նիկողայոս վանքին մօտ ու քախտաւորուած չորս զաւակներով:

Ընտանիքին երրորդ տղայ զաւակն էր ան, ճարպիկ, ուշիմ, լեզուանի, որ պատանի տարիքին, համբաւ շահած էր որպէս վարպետ կոփամարտիկ: Համբաւ մը՝ որ հրապուրած էր հրեայ աղջիկները, որոնցմէ մէկը աւելի ուշ՝ պիտի որսար ոչ միայն սիրտը հայազգի կոփամարտիկին, այլ հոգին, կրօնքը, հաւատքը, մշակոյթը, լեզուն, մէկ խօսքով անոր էութիւնը:

1946ի ներգաղթի օրերուն, երբ ընտանիքը կը պատրաստուէր Հայաստան տեղափոխուիլ, Ռիֆա անունով գեղեցիկ աղջիկ մը, «Եսթեր»ի դերակատարութեամբ, իր սիրոյ ուստայնին մէջ բռնեց Դաւիթը, ու պահեց զայն յաւիտեան:

Ընտանիքը, որ դէմ եղաւ այս ամուսնութեան, չյաջողեցաւ մարել այն կրակը, որ Ռիֆան վառած էր երիտասարդ հայուն, սրտին մէջ: Ու Դաւիթ Արքահամեան, ամուսնութենէն առաջ բլիատուելով եւ ընդունելով հրէութիւնը, վերանուանուեցաւ Տափիտ Աւրամի:

Ծնողքը՝ նախքան Հայաստան

գաղթելը, քախտաւորութիւնը ունեցան տեսնելու իրենց առաջին թոռը, զոր Դաւիթ եւ Ռիֆա անուանած էին Աարոն: Իսկ մեկնելէն ամիս մը առաջ, երբ օր մը, Դաւիթ առանց իր կնոջ, իր ծնողքին մօտ կը բերէ չորս տարեկան որդին, ընտանիքը անպարանգով երախտան կը տանին Ս. Նիկողայոս վանքը ու տեսուչ հայր սուրբէն կը խնդրեն, որ շուտով մկրտէ զայն: Աարոնը կը մկրտուի Բրիտանեայ, կը դրոշմուի Ս. Միլոնով ու կը ստանայ Ս. Հաղորդութիւն, ի՞նչ փոյթ, որ ան յետոյ իր մանկական լեզուով պիտի պատմէր իր մօր, որ մարդիկ մոմեր բռնած, զինք մերկացուցած ու ջուրին մէջ դրած էին ու բանք մը երգած:

Ռիֆայի պարտութիւնը անկասկած խոսկեցուցած էր ընտանեկան կեանքը նորապսակներուն, որուն Դաւիթ լռութեամբ հանդուրժած էր ի սէր իր զաւակին:

Ծնողքին Հայաստան մեկնելէն ետք, Դաւիթ բնակութիւն հաստատած էր Տիրբերիայ, Գալիլիոյ ծովուն մօտ, ուր բացած էր արհեստանոց կարածը:

Իր գործին մէջ անգամ, ան շուտով տիրացած էր մեծ համբաւի: Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը իրեն վստահած էր ինքնաշարժներու նորագութիւնները ու իրեն շնորհած՝ յատուկ արտօնագիր մը, նոյնիսկ արգիլեալ գօտիներէն ՄԱԿի պատկանող արուած ինքնաշարժները դուրս բերելու տարածաշրջաններէն:

Ամէն անգամ երբ քախտը կ'ունենայի այցելելու Տիրբերիայ, անպայման կը հանդիպէի Դաւիթին,

որուն հետ ազգականական կապ ալ ունէի:

1992ին երբ Աարոնի եւ իր դուստրերուն հետ այցելեցի իրեն, ան արդէն հանգստեան կոչուած էր: Տարիներու ծանր աշխատանքը իր դրոշմը դրած էր անոր դէմքին ու կծկուած մարմնին վրայ:

Դիտէի սակայն, որ ան անհուն ցաւ մը ունէր, անրոժելի վերք մը՝ հոգիին վրայ բացուած: Հեռու էր իր հարազատներէն, որոնց կարօտը աւելի կ'ընկնէր իր հոգին: Թէպէտ հայութենէն անգամ հեռացած, սակայն հայու ոգին կը խօսէր իրեն, գուցէ իր մենութեան մէջ որ կը տառապեցնէր զինք: Սակայն սփոփանք կը գտնէր, երբ երուսաղէմ այցելելով, հանդիպէր իր մտերիմներուն, խապրիկ մը փաղէր հայութենէն, հայրենիքէն, վանքի մշակութային ու միութեանական կեանքէն: Ապա իր լուման ներդնելով, լուռ ու մունջ կը հեռանար իր կսկիծին հետ:

Ամէն գիշեր ջանք կը թափէր «Երեւանն է Խօսում» ծրագիրը ունկնդրելու, հետեւելով հայրենիքի անկախութեան ու Արցախի ազատագրութեան բախտորոշ օրերու դէպքերուն:

Ու այդ մենակեաց կեանքին մէջ, ո՞վ գիտէ որքան արցունք կը թափէր, երբ ֆիզիքապէս կ'ուզէր հեռանալ տունէն, միանալ իր ազգակիցներուն, սակայն հոգին կը տկարանար մարմնին առջեւ, մինչ զաւակներուն ու բոլորներուն կարօտը կը յուզէր զինք, կը խեղդէր իր հոգին ու վերջապէս... միտքը տեղի կու տար սրտի զգացումներուն առջեւ:

Աարոն, որ պետական բարձաստիճանի պաշտօնեայ մըն էր, անակնկալի բերաւ զիս, երբ իր հօր ներկայութեան, ինձմէ պահանջեց իր հօր ծագման ընտանեկան ծառը:

Դաւիթ յանախ փորձած էր իր կեանքի գիրքը բանալ ու նշմարտութիւնը դրոշմել իր անդրանիկ զաւկին սրտին մէջ, որ ինք հայ էր, հայ ընտանիքէ սերած ու քրիստոնեայ մկրտուած, ու հիմա կը զղջար իր կատարած ազգութագումը:

Երբ Աարոնին հետ նստած կը գծէինք ընտանեկան ծառը, յանկարծ Դաւիթ երախայի մը նման սկսաւ լալ: Ու երբ անակնկալի եկած, հարց տուի թէ ինչո՞ւ կու լար... Դաւիթ խեղդուած ձայնով մը այս անգամ սկսաւ երգել, մինչ արցունքները այտերէն վար կը հոսէին...

- Այն հա՛յը, որ ազգն ուրանայ, եւ այլ ազգ դառնայ, մահուան օրին, հայ արցունքին նա չարժանանայ:

Այս երգը մեծապէս ազդած էր վրան, ու խոցած իր հայու սիրտը: Երգին ամէն մէկ բառը տարիներու ընթացքին, փամփուշտի մը նման մխրճուած էին սիրտէն ներս ու ծակծկած իր հոգին, սիրտը, էութիւնը: Ու հիմա ութսուն տարեկան Դաւիթ, երախայի նման կու լար, ամուսնութեան զղջումը շրթունքին:

Ջաւակներէն Աարոնը, որ լաւ գիտէր իր հօր պատմութիւնը, կ'ուզէր հաւատալ սակայն, որ հայրը հրեայ մըն էր, որ փոքր տարիքին կորսնցուցած էր իր ծնողքը, ու որդեգրուած հայ ընտանիքի մը կողմէ:

Երեւ տարի ետք, երբ դարձեալ բախտը ունեցայ այցելելու Տիրեքիայ, Դաւիթ նոր վախճանած էր: Ջաւակներէն Աարոնը բարի գտնուեցաւ զիս տանելու իր հօր շիրիմը:

Հրէական գերեզմանատուն մը, որուն խուլ մէկ անկիւնը թաղուած էր Դաւիթ:

Շիրմաքարի վրայ կը շողար Դաւիթի Աստղը, փոխան՝ Ս. Խաչին, որ

կը յուշէր ինծի երեք տարի առաջ
Դաւիթի լաց ու ողոր, երգն ու զգացումը:
Յուզումս խեղդած կոկորդիս մէջ,
խաչակնեցի երեսս ու Հայր Մեր մը
մըմնջացի: Ու մինչ՝ երկու ծառի ճիւղեր
կը փնտռէի այդ ամայի գերեզմանատան
մէջ... ի զարմանք ինծի, Աստուծոյ աչքերու
մէջ կարդալով միտքս, մատով խաչի
նշան մը ըրաւ հողաթումբին վրայ, մինչ
աչքերէն հոսած արցունքը կը թրջէին
գերեզմանը իր հօր:

- Երթա՛նք, - ըսաւ յուզուած
շեշտով մը:

Լոռեքեամբ, դուրս եկանք
գերեզմանատունէն, ու վերջին անգամ
ըլլալով հրաժեշտ տուինք իրարու:

Աստուծոյ, որ Եաֆայի հայոց վանքին
մէջ փրկատունեայ մկրտութիւն էր, վերջապէս
հոգիին մէջ ընդունա՞ծ էր արդեօք իր
հօր հայ փրկատունեայ ըլլալը...

«- Ո՛ր կարդալ սիրտը գիտէ...»:

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

ՈՐՔ ԶԱՐԴԱՐԵՑԻՆ

1. Որք զարդարեցին տնօրինաբար զիմաստս անեղին,
հաստատելով յերկրի ըզգիր կենդանի հովուել ըզհօտ նոր իսրայէլի.
երգով փաղցրութեան հրնչմամբ զաստուած օրհնեսցուք:

2. Որք զերկրաւոր մեծութիւն փառաց խաւար կոչեցին,
ապաւինելով ի յոյս անմահ փեսային աննառ բանին արժանի եղեն.
երգով փաղցրութեան հրնչմամբ զաստուած օրհնեսցուք:

3. Որք զօրութեամբ հօր իմաստութեան էին անեղի հաստատեցին
զաթոռ սրբոյն Դրիգորի թարգմանութեամբ նըշանագրութեան.
երգով փաղցրութեան հրնչմամբ զաստուած օրհնեսցուք:

4. Որք նորափետուր բանիւ զարդարեալ պայծառագգեցան
եկեղեցիք հայաստանեայց ի ձեռքն սրբոյն Սահակայ. երգով
փաղցրութեան հրնչմամբ զաստուած օրհնեսցուք:

ՎԱՐԴԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԱՍԱՅԵԱԼ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

ՍԻՓԱՆԱ ՔԱՋԵՐԸ

(Բանախօսութիւն կարդացուած երգի ուսուցման առիթով)

- Այո՛ տղայք, այս՝ ձեզ քան ծանօթ «Լո-լոն»՝ այսինքն յայտնի «Բեզըրգյան Բեյի» քայլերգն է: Երրորդ լսարանի տղայքը հաւանօրէն կը յիշեն, թէ ինչպէս իմ Գերմանիա գնալուց առաջ, վերակացու պրն. Ազնաւորեանի գլխաւորութեամբ, հաւաքուում էին երեկոները հիւսիսային դռան առջեւ եւ ուրիշ երգերի շարքին երգում էին այս երգը առանց բառերի, որովհետեւ այդ եղանակը քրդական լինելով՝ միայն սրինգով են նուագում: Մեր սիրելի պրն. Մ. Արեղեանն էլ խանդավառուելով եղանակով, իր պատանեկան գրչով բառեր գրեց այդ եղանակի համար: Երգը ժողովրդականացաւ, մանաւանդ պատանի սերունդը սիրով էր երգում դպրոցական պտոյտների գնալու կամ վերադառնալու ժամանակ՝ խանդավառուելով բոլոր տեսնող-լսողներին: Ինչպէս ձեզ, այնպէս էլ ինձ այդ եղանակը շատ է շահագրգռել, սակայն ոչ այդ բառով: Եւ ահա ես խնդրեցի իմ սիրելի պաշտօնակցից, որ մի օր նստենք եւ բովանդակութիւնը հայացնելու աշխատենք, եւ արինք:

Ինչպէս գիտե՛ք, նախորդ բառերով քուրդ աշիրեթներն են, որ Սիփանա սարի շուրջ իրար դէմ են դուրս գալիս եւ իրար գլուխ ուտում: Վերամշակուածի մէջ դարձեալ քուրդ աշիրեթն է յարձակուողը Սիփանի լանջերէն, մի հայ գիւղի վրայ: Հայ կտրիճները գիշերուայ լուսեան մէջ թշնամու յարձակուելու լուրն առնելով, իրենց նժոյգները հեծած, թշնամու դէմ են ելնում եւ նրանց երազած առատ աւարի փոխարէն իրենց առատ արիւնով սէգ Սիփանա լանջերն են ոռոգում,

դիակներով գետինը ողողում են եւ մնացածներին ողջ կամ հաշմանդամ՝ անմոռանալի դասով իրենց տները ուղարկում: Դուք գիտե՛ք, թէ դարեր շարունակ, մանաւանդ տանկահայ անգէն գիւղացին ոչխարի պէս մորթուելն էր իմանում, աննարակութեան մէջ ինքն իրեն ուտելով, մորմոք սրտով իր գոյքն ու սիրելիները աչքի առջեւից յափշտակուելն ու տարուելն էր դիտում: Տանկական բռնակալութեան տակ հեծող բալկանեան ժողովուրդները, սրանից հազիւ քառորդ դար առաջ տեսան, որ բաժակը լցուել է, մարդ ասածը չի կարող համբերել, ոտքի ելան եւ գէնքի ուժով, Եւրոպայի քրիստոնեայ մեծ պետութիւնների օգնութեամբ, նուաճեցին իրենց անկախութիւնը: Հայ եկեղեցականը, հայ քնարը, հայ գրիչը ի տես այդ բոլորի, այլեւս չէին կարող անվերջ արցունքոտ աչքերով, տոչորտող սրտով սոսկ դիտողի դերի մէջ մնալ: Զեզնից շատերը գիտեն, որ եկեղեցիների բեմից էլ նոր քարոզ հնչեց յանձին մեր Վեհ. Հայրիկի՝ հռչակաւոր «հարիսայի»: Դա բանաստեղծ աշուղների լալկան քնարները ռազմի շեփորներով փոխարինել տուեց, նրանց ռազմի կոչերը ազատութեան անձնուրաց խմբեր հանեցին կարճ ժամանակի մէջ Տաւրոսի, Սասնոյ լեռների վրայ, ինքնապաշտպանութեան դրոշմներ ծածանելով այդ քարոզներէն: Ի տես այդ զարթօնքի, մենք չէինք կարող վանքի պարիսպների ներսը փաշուել, 1895 թուից այս կողմը հարիւր-հազարաւոր գաղթականութեան սիրտ պատռող ողբն ու կոծն ենք լսել ու տեսել եւ միապաղաղ շարական ու գեղջկական սիրոյ երգեր լսել ու լսեցրել: